

HISTORIE A VOJENSTVI

(Csehszlovákia, 1980)

A csehszlovák hadtörténeti és társadalompolitikai folyóirat 1980-ban közreadott tanulmányaiból két kérdéscsoportot szeretnék kiemelni és ismertetni: a Csehszlovák Néphadsereg történetét a második világháború, az antifasiszta ellenállás időszakában és a háború utáni fejlesztés szakaszában, valamint a CSKP helyét és szerepét a hadsereg fejlesztésében, politikai életének kialakításában és irányításában.

Václav Čada: „Csehszlovákia Kommunista Pártja megalakulásának 60. évfordulója elé” c. cikkében (6. szám. 3—17. o.) a párt megalakulásának közelgő évfordulója (1921. május 14—16.) elé tekintve elemzi a párt eddigi politikai irányvonalaát, a társadalmi átalakulásban játszott kimagasló szerepét, de néhány olyan problémát is, amely a párt útját természetesen kísérte. A szerző hangsúlyozza, hogy a CSKP megalakulása és tevékenysége olyan történelmi esemény, amelyhez a marxista történészek minden generációjának vissza kell térnie. A párt megalakulását a Nagy Októberi Szocialista Forradalom determinálta két vonatkozásban is. Az új típusú forradalmi párt megalapítása az egész nemzetközi munkásmozgalom objektív fejlődésének elválaszthatatlan része, amelyhez — és ez a második vonatkozás — a létrejött csehszlovák állam, mint a Közép-Európában végbemenő forradalmi változások következménye nyújtott minőségileg új platformot. A szerző áttekinti az 1917—1920-as időszakot, mint a párt megalakulását előkészítő és a jobboldali szociáldemokráciával folytatott harc folyamataát, különös tekintettel a németországi és magyarországi forradalmi munkásmozgalom radikális jellegétől való eltérésre, valamint a Szlovákia területén működő német és német—magyar szociáldemokratá szervezetek oppozíciós állásfoglalására. Kiemeli a szerző a Szovjetunióból hazatérő csehszlovák vöröskatonák szerepét a párt megalakulásáért vívott harcban, miután Lenin egyenes kívánságára beléptek a szociáldemokrata pártba, hogy annak balszárnyát erősítsék. A Magyar Tanácsköztársaság megdöntését követően számos tapasztalt pártmunkás települ le Szlovákiában és erősíti a baloldal helyzetét. Ilyen feltételek között — a centristákkal való szakítás után — került sor a CSKP alakuló kongresszusára és a III. Internacionáléhoz való csatlakozásra. A Komintern III. Kongresszusán Lenin sze-

mélyes befolyására vetették fel a két párt egyesülésének kérdését. Erre a CSKP egyesülési kongresszusán (1921. október 30—november 11.) került sor, amely az új típusú forradalmi párt létrehozása folyamatának záró mozzanatát jelentette.

A háború előtti időszak történetével foglalkozik *Jan Anger*: „A hadsereg helyzete a burzsoá Csehszlovák Köztársaság politikai rendszerében, a 30-as évek elején” (2. szám, 74—100. o.) c. cikke is. A tanulmány a csehszlovák hadügy átfogó története feldolgozására és összegzésére irányuló széles körű hadtörténeti kutató munka szerves része. A szerző célkitűzése az akkori időszak hadseregfejlesztésére leginkább befolyást gyakorló cseh polgári és reformista pártok és más szubjektumok koncepcióinak analízise és szintézise. Ilyenek: a főparancsnok kabinetirodája, a nemzetvédelmi minisztérium, a hadsereg parancsnoki kara és egyes honvédelmi szervezetek.

A polgári-demokratikus állam politikai rendszerében meghatározó szerepe volt a 30-as évek elején T. G. Masaryk katonapolitikai és ideológiai koncepciójának, amelynek biztosítania kellett az uralkodó burzsoázia nézeteinek szintézisét és lojalitását a hadsereggel szemben. Az ún. „demokratikus hadsereg” ideológiai koncepciója bonyolult osztály-, nemzetiségi és általános politikai tényezőkből tevődött össze, a „politikamentesség” és a „humanitás” jelszavára épített. A burzsoá jobboldal Masaryk koncepciójával szemben sokkal konzervatívabb álláspontot képviselt és főleg a polgári-demokratikus belső kapcsolatok és viszonyok kialakítását ellenezte a hadseregben; sokkal inkább M. R. Stefánik legionárius hagyományai szellemében való fegyelmi és nevelési, valamint ideológiai befolyásolási konstrukciót helyezte előtérbe. A hadsereg parancsnoki karának zöme összetételéből — a volt osztrák—magyar hadsereg tisztjeinek hatásából — adódóan ez utóbbi álláspont mellett állt ki.

Az egyes irányzatok konfrontációja egyre kevésbé tette lehetővé a koalíciós pártok és kormányzat egységes katonapolitikai és ideológiai irányvonalának kialakítását és realizálását.

Karel Richter két részes tanulmánya „A csehszlovák hadsereg keleti csoportja” és „A katonai ellenállás új perspektívái” címmel (2. szám, 56—73. és 4. szám 58—82. o.) azt az időszakot jellemzi,

amelyben a csehszlovák légió tagjai Lengyelország leverését követően szovjet területre kerültek át. Ez bonyolult időszakot jelent a csehszlovák külföldi katonai ellenállás történetében. A burzsoá hadsereg reprezentánsai első ízben érzik maguk körül a szocialista állam atmoszféráját, amely nemcsak politikailag, hanem osztályszempontból is eltérő közeg a sajátjuktól. Sor kerül itt két világnézeti szféra első konfrontációjára, amely — a körülmények összetettsége dacára — mégis megteremtí a szükséges alapokat a későbbi kölcsönös megértéshez, a szovjet hadsereggel való szövetség és együttműködés keretei között.

A szovjet vezetés számára sem jelentett egyszerű feladatot egy olyan döntés meghozatala, hogyan bánjon egy körülbelül zászlóaljnyi szervezett katonai erővel, amely a kialakult helyzet folytán a nyugat-ukrajnai hadművelleti térségbe került. A döntés megszületett és a szovjet vezetés teljes megértését tükrözte. Lehetővé tette a katonai szervezet fenntartását és működését, mégpedig a csehszlovák hadseregben érvényes szabályzatok szellemében. Svoboda alezredes vezetésével ez a zászlóalj és a Szovjetunió területére került másik szervezett alakulat, az ún. Kvasilov-csoport egyesült. A Gottwald-féle moszkvai csehszlovák vezetés befolyására sikerült megakadályozni a csehszlovák egység nyugatra történő átszállítását, amely a londoni emigráns kormány befolyása alá kerülését jelentette volna. A külföldi katonai ellenállási mozgalom a Szovjetunió területén egyre inkább haladó jelleget öltött, polgári ellenállási csoportból antifasiszta ellenállássá alakult át és kész volt a szovjet hadsereg oldalán a fegyveres küzdelemben részt venni. Ebben az időszakban egyre markánsabban kerül előtérbe Ludvík Svoboda alakja, aki a Szovjetunióval való szoros szövetség feltétlen híve, egyre tudatosabban és pozitívabban foglal állást az ellenállás kommunista vonala mellett, a népi és demokratikus forradalomba torkolló út mellett.

František Nesvadba a „Prága felszabadításáért vívott harcok történetéhez” c. tanulmányában (1. szám, 22—39. o.) feladatának tekinti, hogy szovjet dokumentumokra támaszkodva mutasson rá a szovjet hadsereg prágai hadműveletének legjelentősebb mozzanataira és néhány olyan új ténnyel egészítse ki, amelyeket a levéltári okmányok tanumányozása alapján rögzített. Az 1., 2. és 4. Ukrán Frontot érintő nagyarányú hadműveletet gyakran „ünnepi” menetnek tüntetik fel, olyan időpontban, amikor a német haderő már nem tanúsított komoly ellenál-

lást. A szerző cikkében azt bizonyítja, hogy ez a támadó hadművelet a szovjet hadsereg súlyos harci útjának betetőzése volt, olyan támadó tevékenységet igényelt, amely komoly áldozatokat követelt. Sajátossága volt a harcokcsí-seregtettek széles körű manőverezése annak érdekében, hogy a nagy létszámú és szívesen ellenálló ellenséges csoportosítást gyors ütemben és hadászati méretekben bekerítsék, majd kapitulációra kényszerítsék. A három ukrán front vesztesége 8 ezer halottat és 28 ezer sebesültet tett ki. Ebből a harcból derekasan vette ki részét az 1. csehszlovák hadseregközvetlen hadtest, amelynek dicsó harci útja a főváros felszabadításával 1945. május 9-én fejeződött be. A prágai hadművelet a Csehszlovákia felszabadításáért vívott hét hónapos küzdelem győzelmét és egyben a háború befejezését jelentette Európában. Ez a fegyvertény lett a csehszlovák—szovjet fegyverbarátság és szövetség történetének egyik legfontosabb momentum.

Jiří Bílek „A hadsereg és a nép egysége elvének érvényesülése a Csehszlovák Néphadsereg fejlesztésében 1948—1955 között” című tanulmányában (1. szám, 40—59. o.) a hadsereg és a nép egységéről szóló lenini tanításból kiindulva vizsgálja a hadseregfejlesztés jellegét és tartalmát ebben az időszakban. Az 1948 februári győzelmes fordulat szükségszerűen vetette fel azt a kérdést, milyen legyen Csehszlovákia és hadserege további fejlődésének útja. A párt vezető szerepének érvényesülése a politikai és társadalmi élet szférájában törvényszerűen kiterjedt az ország védelmi képességével és a hadsereg építésével kapcsolatos kérdésekre is. A köztársasági elnök első, a hadseregre vonatkozó parancsa 1948. június 16-án jelent meg és meghatározta a hadseregfejlesztés és a véderő fokozásának távlati feladatait. A CSKP IX. kongresszusa 1949 májusában már rögzítette dokumentumaiban az új szocialista típusú hadsereg építésének elveit és céljait. Ezek között a legfontosabbak: a párt vezető szerepének biztosítása, a hadsereg és a nép egységének megszilárdítása, a fejlesztés osztály-alapokon történő végrehajtása, a szocialista internacionalizmus elvének érvényesítése. A kitűzött célok elérése érdekében elsősorban az új parancsnoki kart kellett létrehozni a hadseregben, leküzdeni a reakció ellenállását és a hadseregen belüli befolyását, megteremtteni a hadseregi pártszervezetek működési feltételeit, meghatározni a hadsereg helyét és szerepét a társadalom egészében és megalapozni a szakmai képzést segítő pártpolitikai munkát. Bár

ebben az időszakban a személyi kultusz káros hatására több olyan intézkedés született, amelyek végrehajtása gyengítette a hadsereg és a nép egységét, mégis számos olyan pozitív eredmény született, amely a későbbiekben hozzájárul az egység lenini elveinek érvényesítéséhez és a hibák kiküszöböléséhez. 1955-ben, az európai szocialista országok politikai és katonai együttműködése új szervezeti formájának bevezetése előestéjén, a Csehszlovák Néphadsereg valóban népi hadsereg volt, amely szorosan kapcsolódott a dolgozó néphez és annak szocialista jövőjéhez.

Václav Štefánský „A Csehszlovák Néphadsereg szocialista jellegének elmélyítése a CSKP XI. Kongresszusának időszakában” c. tanulmányában (4. szám, 83—105. o.) A CSKP katonapolitikai irányelveit tárja fel a kongresszus előkészítése időszakában, abból a tényből kiindulva, hogy az SZKP XX. kongresszusát megelőző időszakban bekövetkező enyhülés a nemzetközi helyzetben — 1956-ban a Magyarországon lezajlott ellenforradalmi események, valamint a Közel- és Közép-Kelet térségében — kialakult feszültség következtében lefékeződött. A szocialista országok közössége előtt az a feladat állt, hogy egyrészt védelmi képességük fokozásával, másrészt még intenzívebb békepolitikájukkal és a nemzetközi fórumokon tett javaslataikkal, a békeszerető erők közös fellépésének reális lehetőségét kihasználva, megakadályozzák egy esetleges háború kirobbantását. Ennek kapcsán új megvilágításba és előtérbe került az ország osztályalapon nyugvó és internacionalista jellegű védelmének erősítése, a CSKP vezető szerepének maradéktalan érvényesítése a hadseregben, valamint a fegyveres erők szocialista jellegét erősítő ideológiai és pártpolitikai munka kibontakoztatása.

A tudományos-technikai forradalom okozta minőségileg új helyzet törvényszerűen új követelményeket támasztott a hadsereg korszerűsítésével, de a személyi állomány szakmai és politikai felkészültségével szemben is. A népgazdaságban érvényesülő takarékosági tendencia ugyanakkor bizonyos ellentmondást szült a hadsereg szükségletei és az anyagi-technikai ellátás lehetőségei között. Sürgető feladatként jelentkezett a honvédelmi törvény felújítása, valamint a hadseregi kádermunka minőségi javítása.

A CSKP XI. Kongresszusa 1958 júniusában megállapította, hogy alapjaiban kialakult a valóban népi hadsereg, amely osztályalapon épül fel, egységes a dolgozó néppel és annak érdekeit képviseli. Feladatként szabta meg a következő időszakra a hadseregi káderek osztálytudatának és politikai érettségének minőségi fokozását, a pártosság elmélyítését munkájukban, a parancsnokok és törzsek katonai-szakmai ismereteinek és szervező képességének emelését, a káderek nagyobb stabilizáltságának biztosítását és a szükséges káder-tartalék kialakítását.

Összességében megállapítható, hogy a CSKP XI. Kongresszusa értékelte a katonapolitikai eredményeket, amelyek a szocializmus építésének időszakában születtek, jóváhagyta azon feladatok helyességét, amelyeket a CSKP 1956. évi országos konferenciája tűzött ki e területen és tovább fejlesztette azok irányvonalát. Új, igényes feladatokat szabott meg, amelyek szorosan összefüggtek a Csehszlovák Néphadsereg szocialista jellegének végleges kiépítésével. Pontot tett az előző időszakban előfordult negatív jelenségek és helytelen gyakorlat értékelésére és pozitív irányba terelte a még fellelhető maradványaik kiküszöbölését.

Nádor Tibor